

Sigrún Erla Ólafsdóttir og Sigrún Aðalbjarnardóttir

„Til þess að aðrir virði mann verður maður að virða sig sjálfur“ Sýn grunnskólakennara á virðingu í starfi

► Um höfunda ► Efnisorð

Meginmarkmið rannsóknarinnar var að rýna í sjálfsvirðingu kennara og reynslu þeirra af virðingu annarra fyrir kennarastarfinu. Jafnframt var markmiðið að leita eftir því hvernig þeir telja vænlegt að efla sjálfsvirðingu kennara og virðingu í samfélaginu fyrir kennarastarfinu. Viðtöl voru tekin við sex grunnskólakennara á höfuðborgarsvæðinu, þrjár konur og þrjá karla. Helstu niðurstöður eru þær að kennararnir sex telja sig búa yfir sjálfsvirðingu í starfi og álíta að það eigi við um flesta kennara; fáir endist í kennslu án sjálfsvirðingar. Þeir álíta að sumir þeirra kennara sem skortir sjálfsvirðingu tali niður til starfsins og/eða á afsakandi hátt um það. Þessi hópur sé fámennur en hávær. Einnig eru kennararnir þeirrar skoðunar að kennari, sem hefur ekki sjálfsvirðingu í starfi, sinni því ekki sem skyldi og geti það haft áhrif á nemendur, líðan þeirra, námsárangur og traust þeirra til kennarans. Þá telja kennararnir að nemendur og foreldrar sem þeir eru í samskiptum við beri flestir virðingu fyrir kennarastarfinu. Þeir upplifa aftur á móti að almenningur, sveitarstjórnir og menntamálayfirvöld geri það ekki og umræða um kennarastarfið sé oft neikvæð og ófagleg; þekking annarra á starfinu sé oft takmörkuð. Til að efla sjálfsvirðingu kennara og virðingu fyrir kennarastarfinu telja þeir m.a. að kennarar þurfi að efla jákvæða og faglega umræðu um kennarastarfið, bæði í fjölmiðlum og almennri umræðu, innan og utan kennarastéttarinnar. Þá eru þeir sammála um að fyrst og fremst þurfi að efla sjálfsvirðingu kennara enn frekar; það sé vís leið til að efla virðingu annarra fyrir kennarastarfinu.

**“If you want others to respect you, you have to respect yourself”:
Teachers’ views on respect related to their profession**

► About the authors ► Key words

Research on teachers’ professionalism has recently started to focus on their professional identity (e.g., Day et al., 2006; Kelchtermans, 2007; Lasky, 2005). However, few studies have focused on their self-respect as part of their professional identity. Moreover, while some studies have explored teachers’ perceptions of respect for their profession, most of them have been conducted using questionnaires (e.g., Kane & Mallon, 2006; Ólafsson & Björnsson, 2009). The main aim of this study, conducted in Iceland, is to better understand teachers’ self-respect and how they perceive respect both for themselves and their profession in gen-

eral. A second aim is to explore how they feel this can be enhanced. Using a qualitative research approach, data were collected through semi-structured in-depth interviews with six teachers, three female and three male.

The analysis revealed that the six teachers feel they have good self-respect as teachers. They also believe that, in general, teachers have good self-respect; those who do not, they say, are quick to leave the profession. They describe some teachers who lack self-respect, who talk about their work in a degrading and negative way, but they see this group as small but loud. Further, these six teachers believe that without self-respect teachers would not be able to do their work adequately, in a way that affects their students, and their students' emotional wellbeing, academic achievement, and trust for their teachers. They also believe that teachers' self-respect is associated with the respect students have for their teachers: students have more respect for teachers who respect themselves.

The teachers think that most of the students and parents they interact with on a daily basis do respect teachers. In contrast, they feel that local governments, the Ministry of Education, and the public often do not respect teachers and that discussions about teachers are often negative and unprofessional. Most of them believe that the teachers' union struggle has had a negative effect on respect for teachers, and they find that upsetting. They feel that the emphasis taken in that struggle has been unproductive and has presented a negative image of teachers and the teaching profession.

To promote teachers' self-respect, along with respect for teachers, these six teachers emphasize the need for a positive and professional discussion about teachers and their profession in the media, among teachers themselves and in society in general. Moreover, they emphasize that promoting teachers' self-respect will promote respect for teachers and their profession.

The main limitation of the study is that only six teachers were interviewed. Also, their willingness to participate may indicate that they have good self-respect as teachers, that the teaching profession is important to them and that they are interested in finding ways to enhance the profession and respect for it.

The study has at least three key strengths. First, it explored several aspects of respect in and for the profession by focusing on how the six teachers view their self-respect, teachers' self-respect in general, and the importance of both, along with others' respect for the profession and possible ways to promote teachers' self-respect and respect for their profession. Second, by using in-depth interviews we could get a more holistic picture and deeper understanding of the teachers' perspectives on the issues. Third, the topic has received little attention in research. Given these strengths, the study should make an important contribution to this field of study, on both national and international levels.

We do hope that our approach and findings can be of use to researchers in this field. Further, we hope they encourage all those involved in education, including policy-makers, professionalists, and parents, to promote discussion and find ways to enhance respect for the teacher profession for the benefit of children, their families and the wider society.

Inngangur

Fólk er almennt sammála um að kennarar gegni mikilvægu hlutverki við að mennta æsku landsins. Hlutverk þeirra er margþætt og miklar kröfur eru gerðar til þeirra um fagmennsku við uppeldi og menntun barna og unglunga í samvinnu við heimilin (t.d. Darling-Hammond og Sykes, 1999; Fullan, 2001; Hargreaves, 1998). Kennarar þurfa að búa yfir margs konar hæfni, m.a. þurfa þeir að vera næmir á styrkleika hvers nemandu og geta

„Til þess að aðrir virði mann verður maður að virða sig sjálfur“:
Sýn kennara á virðingu í starfi

aðstoðað nemendur við að finna leiðir til að nýta og efla hæfni sína. Þeir þurfa að geta skapað jákvæðan andblæ, og vera færir um að efla góð tengsl nemenda, gagnkvæma virðingu þeirra og samhug og samkennd. Þeim er ætlað að efla rökhæfni og tilfinningaþroska nemenda, sjálfsþekkingu þeirra og samskiptahæfni, siðferðiskennd þeirra og borgaravitund. Þeir þurfa jafnframt að geta vakið áhuga nemenda á viðfangsefnum og beitt aðferðum sem efla sjálfstæða og gagnrýna hugsun þeirra og nota lýðræðisleg vinnubrögð svo að dæmi séu tekin. Í hnotskurn má því segja að hlutverk kennara sé að efla og styrkja nemandann og búa hann sem best undir samtíð og framtíð, bæði með heill einstaklingsins og samfélagsins að leiðarljósi. Þetta er ekki lítið hlutverk og ábyrgð þeirra er því mikil.

Varla er hægt að skilja að fagmennsku kennara og sjálfsvirðingu þeirra í starfi (Sigrún Aðalbjarnardóttir, 2002, 2007). Sjálfsvirðing kennara kemur fram í hugsjónum þeirra og þeim metnaði og alúð sem þeir leggja í starf sitt. Hún hlýtur alltaf að birtast beint og óbeint í þeirri sýn sem þeir hafa á starf sitt, gildum þeirra, þeim markmiðum sem þeir setja sér, hvernig þeir hyggjast ná markmiðum sínum og hvernig þeir vinna með nemendum og koma fram við þá.

Athygli vekur hve lítið virðist vera um rannsóknir á sjálfsvirðingu fólks almennt (Roland og Foxx, 2003). Það á einnig við um rannsóknir þar sem leitað er eftir hugmyndum og skilningi kennara á eigin sjálfsvirðingu í starfi og virðingu annarra fyrir kennarastarfinu. Að þessu beinist rannsóknin sem hér verður greint frá. Nánar tiltekið er sjálfsvirðing sex grunnskólakennara og reynsla þeirra af virðingu annarra fyrir kennarastarfinu könnuð. Jafnframt er að hugað að því hvaða leiðir þeir telja vænlegar til að efla sjálfsvirðingu kennara og virðingu í samfélaginu fyrir kennarastarfinu.

Fræðilegt baksvið

Hér verður fyrst gerð grein fyrir hugtakinu sjálfsvirðing sem þætti í sjálfsmynd fólks. Síðan er greint frá rannsóknum á faglegru sjálfsmynd kennara og virðingu annarra fyrir kennarastarfinu.

Hugtakið sjálfsvirðing

Hugtakið sjálfsvirðing (e. *self-respect*) er eitt þeirra hugtaka sem vísa til „sjálfins“, rétt eins og sjálfssálit/sjálfsmat (e. *self-esteem*), sjálfstraust (e. *self-efficacy*) og sjálfsmynd (e. *self-image, self-identity, identity*). Hugtök um sjálfið sem vísa til persónuþroska einstaklingsins eru vandmeðfarin, ekki síður á íslenskri tungu en erlendri; þau eru nátengd og skarast. Fræðimenn hafa fíkrað sig áfram með skilgreiningar á þeim, en nota gjarnan mismunandi hugtök, jafnvel yfir sama hlutinn, en það er eðlilega til trafala í fræðilegri jafnt sem almennri umfjöllun (Harter, 2012). Spurning er jafnvel hvort yfirleitt sé hægt að ná sátt um skilgreiningu. Óhætt er þó að segja að merking hugtakanna sjálfsvirðing, sjálfstraust og sjálfssálit falli undir sjálfsmynd á einn eða annan hátt (Sigrún Aðalbjarnardóttir, 2007).

Félagssálfræðingurinn Erik Erikson (1968), sem var brautryðjandi í kenningum um sjálfsmynd fólks, notaði enska hugtakið „identity“ yfir tilraun einstaklingsins til að skilgreina sjálfan sig sem sérstaka manneskju: Hver er ég? Hvað er sérstakt við mig? Hann taldi leit að svörum við þessum spurningum koma sterkt fram á unglingsárum og rakti það hvernig sjálfsmynd þróast og breytist eftir aldri og reynslu fólks á lífsleiðinni. Hugsunin er sú að einstaklingurinn móti þá mynd sem hann hefur af sjálfum sér í samspili við umhverfið.

Eins og bent hefur verið á (t.d. Guðný Guðbjörnsdóttir, 1994) er gjarnan talað um sjálfsmynd í fleirtölu, sjálfsmyndir, þar sem sjálfsmynd getur verið bundin aðstæðum. Nefna má

sem dæmi að einstaklingur getur haft jákvæða sjálfsmýnd í einum aðstæðum (t.d. sem móðir) en neikvæðari í öðrum (t.d. sem byrjandi í kennslu).

Sjálfsvirðing er mikilvægur þáttur sjálfsmýndar hvers og eins. Sjálfsvirðing birtist í þeim gildum og lífsreglum sem við temjum okkur, þeim markmiðum sem við setjum okkur og þeim kröfum sem við gerum til okkar sjálfra (Kristján Kristjánsson, 2010; Sigrún Aðalbjarnardóttir, 2002, 2007). Nánar tiltekið kemur sjálfsvirðing okkar fram „í þeirri mynd sem við höfum hvert og eitt af okkur sjálfum um hverjir verðleikar okkar eru, fyrir hvað við stöndum [hugsjónir, gildi] og að hverju við stefnum í lífinu [markmið]“ (Sigrún Aðalbjarnardóttir, 2007, bls. 76).

Roland og Foxx (2003) greina ýmsa þætti sjálfsvirðingar sem vísa til vitsmunahæfni fólks, tilfinninga þess og hegðunar. Samkvæmt greiningu þeirra felur sjálfsvirðing manneskju í sér sjálfspækingu og virðingu fyrir öðrum (vitsmunabáttur). Tilfinningar sem tengjast sjálfsvirðingu eru auðmýkt, einnig stolt og sjálfstraust þegar vel tekst til en skömm og sektarkennd þegar manneskju finnst hún ekki hafa staðið sig sem skyldi. Ennfremur telja Roland og Foxx sjálfsvirðingu birtast í athöfnum manneskju á ýmsan hátt: (a) í sjálfraði hennar, eins og sjálfstæði, sjálfstjórn, sjálfskoðun og þrautseigju; (b) í virðuleika hennar, manngæsku, stolti og sjálfstrausti. Til dæmis felist sjálfsvirðing í því að manneskja mót-mæli þegar gengið er á rétt hennar og hún geri það af reisn og virðuleika; (c) í virðingu sem hún sýnir öðrum; og (d) í áætlunum hennar um framtíðina sem grundvallast á virðingu fyrir öðru fólki. Þá benda þeir á að manneskja sem býr yfir sjálfsvirðingu laði fram virðingu annarra fyrir sér og í raun krefjist hún þess að virðing sé borin fyrir sér. Hún þróa með sér persónuleg viðmið og áætlanir um líf sitt sem hún fylgi eftir með gildin virðingu fyrir sjálfri sér og öðrum að leiðarljósi.

Til aðgreiningar frá sjálfsvirðingu má segja að sjálfstraust manneskju birtist í trú hennar á sjálfri sér og þeirri sannfæringu að hún geti framkvæmt það sem hún vill stefna að (Bandura, 1997). Sjálfssálit felur aftur á móti í sér mat manneskjunnar á því hvernig til hefur tekist, hvort hún er ánægð með sjálfa sig eða ekki (Harter, 2012; Rosenberg, 1979). Þannig má greina á milli sjálfsvirðingar, sjálfstrausts og sjálfssálits sem heyra undir sjálfsmýnd. Í þessari rannsókn er athyglinni beint að sjálfsvirðingu.

Sjálfsvirðing sem þáttur í sjálfsmýnd kennara

Eftir því sem næst verður komist hafa fræðimenn á alþjóðavettvangi lítt beint sjónum að sjálfsvirðingu kennara sem þætti í sjálfsmýnd þeirra. Aftur á móti hafa nokkrir fræðimenn fjallað almennt um sjálfsmýnd þeirra eða faglega sjálfsmýnd (e. professional self, professional identity) sem Beijaard, Verloop og Vermunt (2000) telja þó illa skilgreint hugtak.

Þekking kennara á eigin sjálfsmýnd er talin mikilvægur þáttur í því hvernig þeir hugsa um og byggja upp starf sitt (Beijaard o.fl., 2000; Gaziel, 1995; Kelchtermans, 1996; Lasky, 2005; MacLure, 1993). Sem dæmi telur Kelchtermans (2007) að fagleg sjálfsmýnd kennara feli í sér fimm þætti sem samtinnast: *sjálfslýsing*: hvernig þeir lýsa sjálfum sér í starfi; *sjálfssálit*: mat þeirra á sjálfum sér sem kennara, hversu góður að eigin mati og annarra; *áhugi á starfinu*: af hverju þeir kjósa að verða kennarar, helga sig starfinu eða hætta; *viðfangsefni*: hvernig þeir skilgreina starf sitt; og *framtíðarsjónarhorn*: hvernig þeir sjá fyrir sér að starf þeirra þróist.

Í rannsóknnum sínum með kennurum greindi Kelchtermans (1996, 2007) tvö þemu: Annars vegar stöðugleika í starfi (e. *stability in the job*): kennurum fannst þeir hafa náð markmiðum sínum af metnaði og það skapaði starfsánægju þeirra. Hins vegar var þema sem hann kallaði viðkvæmni, að vera berskjaldaður (e. *vulnerability*) og vísaði til þess að kennurum fannst þeir vera berskjaldaðir, viðkvæmir fyrir gagnrýni samstarfsfólks, skólastjórnenda eða aðila utan skólans eins og foreldra og fjölmiðla; mat sem oft byggðist á

„Til þess að aðrir virði mann verður maður að virða sig sjálfur“:
Sýn kennara á virðingu í starfi

kröfum um námsárangur nemenda sem kennurum fannst vera óraunhæfar. Aðrar ástæður þess að þeim fannst þeir vera berskjaldaðir og leið ekki vel af þeim sökum, voru ásamt fleiru þær að þeir voru óruggir um stöðu sína gagnvart yfirvöldum þar sem þeir höfðu ekki fasta stöðu. Skólastjórar, kennarar og foreldrar hefðu ekki sömu sýn á það um hvað skólastarf snerist og þeir stefndu ekki alltaf að sama marki. Þá kom fram í rannsóknum Kelchermans að kennurunum fannst þeir valdalitlir, t.d. þegar þeir réðu ekki nægilega för í starfi sínu eða þegar þeir prófuðu sig áhugasamir áfram með ýmislegt í kennslu sinni og urðu varir við öfund eða slúður starfsfélaga.

Fram hefur komið að kennarar sem hafa jákvæða faglega sjálfsmynd eru líklegri til að viðhalda sjálfstrausti sínu og sjálfáliti við kennslu. Þeir hafa áhuga á starfinu, finna til skuldbindingar gagnvart því og eru ánægðir í starfi (Day, 2004). Jafnframt kemur fram að sé fagleg sjálfsmynd kennara styrkt er síður hætt við að þeir brenni út í starfi og líklegra að þeir eigi sér lengri starfsferil við kennslu (t.d. Gaziel, 1995).

Mótun sjálfsmyndar er kvikt (e. *dynamic*) ferli sem ræðst af þeirri merkingu sem kennarar leggja í eigin gildi og reynslu sem þeir síðan túlka og endurtúlka stöðugt í lífi sínu (t.d. Flores og Day, 2006). Fagleg sjálfsmynd kennara er því einstaklingsbundin og í sífelldri mótun (Beijaard o.fl., 2000). Sjálfsmynd kennara mótast og þróast í samspili reynslu þeirra og þess félagslega, menningarlega og stofnunarlega umhverfis sem þeir starfa daglega í (t.d. Day, Kington, Stobart og Sammons, 2006; Lasky, 2005; Nias, 1996). Niðurstöður langtímarannsókna þeirra Flores og Day (2006) benda t.d. til þess að persónuleg og fagleg saga kennara og þær aðstæður sem þeir búa við í starfi, skólameningin og skólastjórnunin, ráði miklu um það hvort þeir þróa með sér það sem þau kalla stöðuga eða óstöðuga faglega sjálfsmynd fyrstu árin í kennslu og um leið hvernig kennarar þeir verða og hver árangur þeirra verður. Greinilega kom m.a. fram hvað vinnustaðurinn skipti miklu máli í því hvernig þeir þróuðu hugmyndir sína um kennslu. Þannig gátu aðstæður á vinnustað styrkt eða tafið fyrir faglegum þroska kennaranna og mótun faglegrar sjálfsmyndar þeirra. Í rannsókn Beijaards og samstarfsmanna hans (2000) kom sem dæmi fram að sjálfsmynd framhaldsskólakennaranna mótaðist af faggreininni sem þeir kenndu, samstarfi við kennara á sama sviði, virðingu greinarinnar, starfsumhverfinu og síðast en ekki síst af samskiptum við nemendur.

Eins og sjá má af framangreindri umræðu er fagleg sjálfsmynd kennara einstaklingsbundin og mótast í samspili lífssögu þeirra og starfsumhverfis. Sjálfsvirðing þeirra, sem er hluti sjálfsmyndar þeirra, litast m.a. af virðingu fyrir starfi þeirra (t.d. Roland og Foxx, 2003) og verður næst hugað að virðingu fólks fyrir kennarastarfinu.

Virðing fyrir kennarastarfinu

Þrátt fyrir umræðu um mikilvægi kennarastarfsins og að kennarar njóti mikils trausts, eins og alþjóðleg Gallup-könnun sýnir (Goehring, Hill og Malbasic, 2008), hefur verið bent á að starf þeirra njóti ekki verðskuldaðrar virðingar hér á landi (t.d. Hafsteinn Karlsson, 2007; Ingólfur Ásgeir Jóhannesson, 1999). Með virðingu fyrir kennurum og starfi þeirra er m.a. átt við það að sérfræðipækning þeirra á sviði uppeldis- og kennslufræða sé viðurkennd.

Komið hefur fram að virðing fyrir kennarastarfi virðist einn þeirra þátta sem geta tengst námsárangri og gengi nemenda í skóla. Sem dæmi má nefna að skólastarf í Finnlandi hefur vakið áhuga fjölda menntunarfræðinga og skólafólks fyrir sérstaklega góðan árangur nemenda í PISA-könnunum. Simola (2005) ræðir ýmsar ástæður að baki þessa árangurs og telur að meðal áhrifaþátta sé það að kennarar í Finnlandi njóti trausts og virðingar og að þeir hafi sterka faglega sjálfsmynd. Fleiri hafa tengt þá virðingu sem finnskir kennarar njóta í heimalandi sínu góðum árangri nemenda þeirra í PISA-könnunum (t.d. Björkqvist, 2005; Malaty, 2006; OECD, 2011).

Ýmsar athuganir hafa verið gerðar, bæði meðal starfsfólks skóla og almennings, á virðingu fyrir kennarastarfinu. Markmið TALIS-rannsóknarinnar (*Teaching and Learning International Survey*) á vegum Efnahags- og framfarastofnunarinnar (OECD) var að kanna hvernig skólamála væri háttað í hverju þáttökulandi. Á Íslandi var spurningakönnun lögð fyrir alla kennara og skólastjórnendur á grunnskólastigi árið 2008 og lögð áhersla á að leita eftir afstöðu þeirra til ýmissa þátta skólastarfsins, þ.á.m. til virðingar fyrir kennarastarfinu í sveitarfélaginu þar sem þeir störfuðu. Í niðurstöðum kom fram að 61% íslensku þátttakendanna var ósammála/mjög ósammála (43%, 18%) því að borin væri virðing fyrir kennurum í sveitarfélaginu. Þannig töldu þrír af hverjum fimm þeirra að ekki væri borin virðing fyrir kennarastarfinu (Ragnar F. Ólafsson og Júlíus K. Björnsson, 2009).

Í byrjun árs 2012 gerðu Félag íslenskra grunnskólakennara og Samband íslenskra sveitarfélaga könnun meðal allra grunnskólakennara á landinu þar sem m.a. var spurt um álit þeirra á ímynd kennarastarfsins (*Sameiginleg könnun Sambands íslenskra sveitarfélaga og Félags grunnskólakennara*, 2012). Fram kom að kennararnir töldu að ímynd starfsins væri einna jákvæðust meðal kennaranna sjálfra, nemenda og foreldra þeirra. Ímynd starfsins væri hvorki eins góð í samfélaginu né hjá sveitarstjórnnum og verst væri hún í fjölmiðlum. Eldri kennarar voru líklegri en þeir yngri til að telja ímynd starfsins góða. Helstu þættir sem kennararnir töldu hafa áhrif á ímynd kennarastarfsins voru of lág laun (24%), neikvæð umræða fjölmiðla um starfið (20%) og frí og sveigjanlegur vinnutími kennara (12%).

Samkvæmt niðurstöðum sameiginlegrar könnunar á Norðurlöndum á viðhorfum almennings til grunn- og framhaldsskólakennara álíta Íslendingar frekar en aðrir Norðurlandabúar að kennarastarfið njóti lítillar virðingar (Þorsteinn Helgason, 2001). Hafsteinn Karlsson (2007) telur þetta virðingarleysi fyrir kennarastarfinu fá stuðning úr „óvæntum áttum“ eins og hann orðar það og nefnir sem dæmi harða kjarabaráttu, vantraust fræðslufirvalda á sérfræðipekkingu kennara og neikvæða umræðu um skólastarf. Hafsteinn telur að glíma kennara við neikvæð viðhorf samfélagsins til starfs þeirra geti „dregið úr trú þeirra á sjálfa sig og skekkt sjálfsmynd þeirra“.

Hér skal einnig litið aðeins út fyrir nærumhverfi okkar. Í athugun á vegum menntamálaráðuneytisins á Nýja-Sjálandi var virðing fyrir starfi kennara könnuð hjá fólki í stjórnsýslu skólamála, kennurunum sjálfum og eldri nemendum (Kane og Mallon, 2006). Fram kom að kennararnir töldu starf sitt misskilið í samfélaginu; fólk væri almennt ómeðvitað og óupplýst um vinnuálag kennara, það einblíndi á leyfi um hátíðir og stutta viðveru í skólum dagsdaglega. Þeir töldu að þekkingarleysi á eðli kennarastarfsins leiddi til þess að bæði stjórnvöld og almenningur vanmætu kennslustarfið, sýndu starfi kennara ekki næga virðingu, og það endurspegladist síðan í skorti á virðingu fyrir því í fjölmiðlum. Þá kom fram hjá eldri nemendum og þeim sem starfa við stjórnsýslu skóla að þeir meta kennarastarfið meira en kennararnir telja þá gera. Höfundar draga þá ályktun að kennarar séu að ástæðulausu í of mikilli vörn gegn viðhorfum annarra til starfs þeirra, m.a. hvað snertir fjölda vinnustunda og frídaga þeirra um hátíðir.

Markmið og rannsóknarspurningar

Eins og fram hefur komið hefur athygli rannsakenda lítt beinst að sjálfsvirðingu kennara. Mikilvægt er að öðlast dýpri skilning á þessu efni þar sem sjálfsvirðing og virðing annarra fyrir starfi þeirra er hluti sjálfsmyndar þeirra. Litið er svo á að sjálfsvirðing kennara birtist beint og óbeint í uppeldis- og menntunarsýn þeirra; í gildum þeirra, þeim markmiðum sem þeir setja sér og því brýna starfi sem þeir sinna, m.a. hvernig þeir vinna með nemendum (Sigrún Aðalbjarnardóttir, 2007). Hún birtist í sjálfsþekkingu kennara og virðingu fyrir öðrum, sjálfstæði þeirra, sjálfskoðun, sjálfstrausti og stolti (sjá um birtingu sjálfsvirðingar Roland og Foxx, 2003).

„Til þess að aðrir virði mann verður maður að virða sig sjálfur“:
Sýn kennara á virðingu í starfi

Engar erlendar rannsóknir fundust þar sem athyglin beinist ótvírætt að sýn kennara á sjálfsvirðingu sína í starfi. Eins og fyrr greinir hafa aftur á móti verið gerðar kannanir með spurningalistum á því hvort kennurum finnist aðrir bera virðingu fyrir kennarastarfinu (t.d. Kane og Mallon, 2006; Ragnar F. Ólafsson og Júlíus K. Björnsson, 2009; Þorsteinn Helgason, 2001). Ekki hefur þó verið rýnt með viðtölum í álit þeirra á virðingu annarra fyrir starfi þeirra til að fá betur fram skilning þeirra og viðhorf eins og gert er í þessari rannsókn.

Markmið þessarar rannsóknar og nýlunda er að bæta úr skorti á rannsóknum á þessu sviði með því að skoða með viðtalsrannsókn: í fyrsta lagi sjálfsvirðingu kennara í starfi; í öðru lagi virðingu annarra fyrir starfi þeirra og í þriðja lagi hvernig megi efla sjálfsvirðingu kennara og virðingu annarra fyrir starfi þeirra. Leitað var til sex grunnskólakennara á höfuðborgarsvæðinu. Rannsóknarspurningar eru:

1. Hver er sýn kennaranna á eigin sjálfsvirðingu í starfi?
2. Hver er sýn kennaranna á sjálfsvirðingu kennara almennt?
3. Hver er reynsla kennaranna af virðingu annarra fyrir kennarastarfinu (nemenda, foreldra, ráðamanna, samfélagsins)?
4. Hvernig telja kennararnir að efla megi sjálfsvirðingu kennara og virðingu annarra fyrir starfi þeirra?

Aðferð

Eigindlegar rannsóknaraðferðir voru notaðar í rannsókninni bæði við gagnasöfnun og úrvinnslu gagna. Þær aðferðir þykir henta vel þegar markmiðið er að kynnast sýn þátttakenda á eigið líf og starf og dýpka þekkingu og skilning á þeirri merkingu sem einstaklingar gefa lífi sínu og reynslu (Creswell, 2007). Hér er um að ræða viðtalsrannsókn. Áhersla var lögð á að greina og túlka þá merkingu sem kennararnir leggja í sjálfsvirðingu kennara og þá sýn sem þeir hafa á virðingu annarra fyrir kennarastarfinu.

Þátttakendur

Viðmælendur voru sex starfandi grunnskólakennarar á höfuðborgarsvæðinu, þrjár konur og þrír karlar, og höfðu þeir starfsreynslu sem umsjónarkennarar á miðstigi. Til að leita eftir viðmælendum var í fyrstu notað hentugleikaúrtak og síðan snjóboltaúrtak.

Til að virða trúnað við þátttakendur og tryggja að niðurstöður séu órekanlegar eru dulnefni notuð. Andri var um þrítugt og með sex ára kennslureynslu. Birna var hálfertug með sjö ára kennslureynslu. Ragna var um sextugt með um 40 ára kennslureynslu. Guðrún var einnig um sextugt, með um 35 ára kennslureynslu. Halldór var tæplega fertugur og með um 15 ára kennslureynslu. Loks var Sigurður á sextugsaldri með um 25 ára kennslureynslu.

Framkvæmd

Tilkynnt var um rannsóknina til Persónuverndar. Jafnframt var upplýst samþykki þátttakenda fengið. Tekin voru hálfopin einstaklingsviðtöl við kennarana og opnar spurningar notaðar (Kvale og Brinkmann, 2009). Áhersla var lögð á að leita eftir sýn þeirra á eigin sjálfsvirðingu í starfi, sjálfsvirðingu kennara almennt, virðingu annarra fyrir kennarastarfinu og á það hvernig megi efla sjálfsvirðingu kennara og virðingu annarra fyrir kennarastarfinu. Reynt var að hafa viðtölin sem eðlilegust og afslöppuð í líkingu við venjulegar samræður manna á milli (Kvale og Brinkmann, 2009). Viðtölin tóku að meðaltali um klukkustund. Þau voru afrituð orðrétt. Öllum nöfnum kennaranna var breytt sem og öðru sem mögulegt er að rekja til viðmælenda.

Greining gagna

Viðtölin voru fyrst flokkuð eftir efnisflokkunum þremur: *Sjálfsvirðing*, *Virðing annarra* og *Leiðir til að efla sjálfsvirðingu og virðingu annarra fyrir kennarastarfinu*. Gögnin voru síðan þemagreind til að finna meginstefin í hverjum efnisflokki í hverju viðtali fyrir sig og í viðtölunum í heild sinni (Creswell, 2007). Í þemagreiningunni var opinni kóðun (e. *open coding*) beitt með því að marglesa gögnin og leita eftir endurtekningum og áherslum í svörum kennaranna sem gæfu vísbendingar um málefni sem þeim eru hugleikin, bæði hjá hverjum kennara fyrir sig og þvert á kennarana. Að því búnu voru gögnin lesin með markvissri kóðun (e. *focused coding*) og leitað eftir þemum í máli kennaranna.

Sýn kennaranna

Hér verður greint frá niðurstöðum rannsóknarinnar eftir efnisflokkunum þremur: *Sjálfsvirðing*, *Virðing annarra fyrir kennarastarfinu* og *Leiðir til að efla sjálfsvirðingu og virðingu annarra fyrir kennarastarfinu*. Rauður þráður í máli kennaranna í þessum þremur efnisflokkum er mikilvægi sjálfsvirðingar í kennarastarfi.

Sjálfsvirðing

Í efnisflokknum *Sjálfsvirðing* eru tveir undirflokkar: *Sjálfsvirðing kennaranna sex* og *Sjálfsvirðing kennara almennt*.

Sjálfsvirðing kennaranna sex

Kennararnir töldu sig allir hafa góða sjálfsvirðingu og voru síðan beðnir um að lýsa henni. Fjögur þemu komu fram: *Mikilvægi starfsins og að hafa markmið*, *Sjálfsöryggi*, *Samskipti* og *Starfsánægja*. Í *Töflu 1* má sjá þessi þemu og hvaða kennarar tilgreindu þetta.

Tafla 1 – Sjálfsvirðing						
Þemu	Eigin sjálfsvirðing kennaranna sex				Sjálfsvirðing kennara almennt	
	Mikilvægi starfsins og að hafa markmið	Sjálfsöryggi	Samskipti	Starfsánægja	Góður kennari hefur sjálfsvirðingu	Afsakandi tal kennara
Andri	X	X	X	X	X	X
Birna	X	X	X	X	X	X
Guðrún	X		X	X	X	X
Halldór	X		X	X	X	X
Ragna	X	X	X	X	X	X
Sigurður	X		X	X	X	X

Mikilvægi starfsins og að hafa markmið

Að mati kennaranna er einn þáttur sjálfsvirðingar kennara það að þykja starfið mikilvægt. Sigurður segir sem dæmi:

Kennarastarfið er mikilvægasta starfið í samfélaginu. Þarna erum við að ala upp þá sem taka við landinu. Sagt er að lengi búi að fyrstu gerð og ef okkur

„Til þess að aðrir virði mann verður maður að virða sig sjálfur“:
Sýn kennara á virðingu í starfi

tekst vel til þá held ég að við séum að leggja inn í bankann og fáum vexti, ómælda vexti, af því síðar meir: Hæfara fólk til að stjórna og taka að sér áhrifa-mikil störf og hlutverk í samfélaginu. Það er í höndum okkar kennara að móta þetta fólk, að móta framtíðina ... Og þess vegna ber ég mikla virðingu fyrir sjálf-um mér sem kennara; að vera tilbúinn til að sinna þessu [starfi].

Kennararnir vísa jafnframt til þess að sjálfsvirðing þeirra birtist í því að hafa markmið. Guðrún segir sem dæmi „að vita hvað þú ert að fara að gera“ og Halldór leggur í þessu samhengi áherslu á „vilja“ sinn til að „hafa áhrif“. Þeir álíta sig allir góða kennara sem nái árangri með nemendum sínum; nemendur þeirra séu ánægðir og þeim líði vel.

Sjálfstöryggi

Kennararnir ræða sérstaklega að sjálfsvirðing þeirra birtist í sjálfstöryggi í starfi. Andri segir að sjálfsvirðing hans lýsi sér í því að „[ég er] voðalega öruggur með sjálfan mig í starfi“ og hann krefjst þess að aðrir „beri virðingu“ fyrir honum. Birna segir: „Ég held að ég sé bara nokkuð örugg með mig, hvar ég stend. Og ef þú veist hvað þú ert að gera þá veitir það svolítið öryggi.“ Ragna talar á sömu nótum og segir sjálfsvirðingu sína jafnframt birtast í því að „ég legg mig fram og tel mig vera að gera réttu hlutina“. Eins og sjá má tengja þær sjálfstöryggi sitt því að vinna að settu marki.

Samskipti

Kennararnir telja sjálfsvirðingu sína jafnframt koma fram í því að þeim sé umhugað um nemendur sína, nám þeirra og líðan og það birtist í samskiptum við nemendur og hvernig þeir sinni þeim. Þeir eru sammála um að kennarinn þurfi að vera góður í samskiptum. Samskipti við nemendur, foreldra og samstarfsfélaga séu grundvallarþáttur í starfi kennarans.

Allir kennararnir koma beint og óbeint að því að gagnkvæm virðing milli kennara og nemenda sé lykilatriði í samskiptum þeirra. Framkoma kennarans skipti miklu máli. Andri telur að sjálfsvirðing hans birtist t.d. í framkomu hans, m.a. í því að „nemendur finna að kennarinn ber virðingu fyrir sjálfum sér í starfi“. Ef kennarinn „kemur fram við nemendur á jafnréttisgrundvelli“ og ber virðingu fyrir þeim bera þeir að sama skapi virðingu fyrir honum. Í þessu samhengi finnst þeim brýnt að í skólafunni ríki andrúmsloft sem einkennist af jákvæðum aga og hlýju milli nemenda og kennara en ekki ótta og skammarræðum.

Guðrún bendir sem dæmi á að í skólafönu þar sem ríkir „þessi gagnkvæma virðing milli allra og kennarinn ber líka virðingu fyrir nemendum“ líði nemendum almennt betur. Í slíku andrúmslofti „treysta nemendur kennaranum sínum miklu frekar til að kenna þeim eitt-hvað“ (Andri). Eins eigi nemendur í slíkum andblæ auðveldara með að „koma til manns og fá hjálpi“ (Guðrún) og þær aðstæður geti skapast að nemendur „líta upp til manns og spyrja ráða. Þeir koma stundum til mín með vandamál sem þeir bera jafnvel ekki upp heima hjá sér“ (Sigurður).

Kennararnir leggja jafnframt áherslu á að ná til hvers nemanda. Nemendum henti mis-munandi leiðir til að „ná fram því besta hjá sjálfum sér“ (Halldór). „Þú þarft líka að passa upp á að reyna að leyfa hverjum og einum að njóta sín“ (Guðrún). Þannig kemur fram virðing og umhyggja fyrir nemendum. Eins og sjá má tengja kennararnir gildin virðingu, umhyggju og traust samskiptum sínum við nemendur. Nemendur finni hvort kennarinn ber virðingu fyrir starfi sínu; ef hann býr yfir sjálfsvirðingu treysti þeir honum betur og séu reiðubúnari til að læra af honum. Ábyrgðartilfinning kennaranna skín jafnframt í gegn.

Starfsánægja

Kennararnir sex tengja sjálfsvirðingu sína vellíðan og árangri í starfi sem skapi aftur starfsánægju. Sigurður segir sem dæmi:

Sá sem er ánægður í starfi og ber virðingu fyrir sjálfum sér og hefur trú á að hann sé að gera eins vel og hann mögulega getur, hann getur ekki annað en borið virðingu fyrir starfinu. Virðingin felst í því að ... sinna því vel ... Ég held að þeir, sem eru ánægðir í starfi og líður vel á vinnustað, skili bara mjög finu starfi og beri virðingu fyrir því.

Halldór er einnig ánægður í starfi sínu og lýsir því á svipuðum nótum og Sigurður:

Grundvöllur þess að nemendur séu kátir og ánægðir og að vel gangi er sá að maður sjálfur sem kennari þarf að vera sáttur og ánægður ... Ég upplifi það sem ákveðna sjálfsvirðingu að ég labba alltaf sáttur út og er ... ánægður í lok vinnudagsins ... Ég hlakka til að fara í vinnuna. Að vera í þeirri stöðu enn þann dag í dag sýnir það að ég hafi áorkað einhverju og ég beri virðingu fyrir mér í þessu starfi.

Kennararnir tengja starfsánægju sína og sjálfsvirðingu jafnframt við sveigjanleika í starfi og þátttöku í þróunarstarfi. Ragna segist „dugleg að sækja námskeið og afla meiri upplýsinga og fræðslu ... Nýjar kennsluaðferðir, nýjar bækur, vera tilbúin til að láta krakkana prófa eitthvað nýtt“. Halldór telur það merki um að hann beri virðingu fyrir starfinu að hann sé „móttækilegur fyrir góðum og gildum hugmyndum“ sem haldi „skólastarfinu skemmtilegu“. Hann nýti ávallt tækifærið „til að prófa eitthvað nýtt“. Þá ræðir Birna mikilvægi skólaþróunar og nefnir að nýjar hugmyndir og verkefni kveiki áhuga kennara og auki starfsánægju og ánægju nemenda; þá sé: „miklu skemmtilegra í vinnunni og á meðan okkur finnst skemmtilegra í vinnunni þá finnst börnunum líka skemmtilegra í skólanum“.

Kennararnir geta þess jafnframt að í sjálfsvirðingunni felist að þau sætti sig við ýmislegt í starfi sínu og tengja það ánægju og lífsfyllingu sem starfið veitir. Halldór nefnir sem dæmi að „töluverð sjálfsvirðing“ felst í því „að sætta sig t.d við kaupíð sem þú færð fyrir það sem þú ert að gera“. Þú gerir það í ljósi þess „að þér finnst starfið skemmtilegt og það veitir þér lífsfyllingu“.

Sjálfsvirðing kennara almennt

Tvö þemu komu fram um sjálfsvirðingu kennara almennt. Annars vegar *Góður kennari hefur sjálfsvirðingu* og hins vegar *Afsakandi tal kennara*. Í *Töflu 1* má sjá þessi þemu og hvaða kennarar nefndu þessi atriði.

Góður kennari hefur sjálfsvirðingu

Kennararnir telja að meirihluti kennara hafi til að bera sjálfsvirðingu í starfi. Þeir eru samála um að sjálfsvirðing í starfi sé lykillinn að því að vera góður kennari sem sé umhugað um velferð nemenda, nái árangri með nemendum sínum og sinni starfi sínu af alúð. Án sjálfsvirðingar sé kennarinn ekki fær um að veita nemendum það sem þeir þarfnast „til þess að þroskast og blómstra sem einstaklingar“, eins og Birna orðar það.

Sjálfsvirðingin birtist m.a. í því að kennarar leggja sig fram við að hjálpa nemendum að finna styrkleika sína og nýta þá eins vel og mögulegt er. Kennari án sjálfsvirðingar hefur „einfaldlega ekki áhuga á að hjálpa nemendum sínum til að finna það sem þeir eru góðir í og nýta það“ segir Halldór. Ragna tekur í svipaðan streng og telur að kennari án sjálfsvirðingar sé:

... ekki eins vel vakandi fyrir því ef sinna þarf einhverjum nemanda sérstaklega. Það gæti komið niður á starfinu. Það er auðvitað mikilvægt að kennarinn sé vakandi fyrir þörfum nemenda og ef hann er það ekki þá náttúrulega bitnar það á velferð nemandans.

„Til þess að aðrir virði mann verður maður að virða sig sjálfur“:
Sýn kennara á virðingu í starfi

Hún tengir þessa hugsun fagmennsku kennara. Hætt sé við að kennari sem hefur ekki til að bera sjálfsvirðingu í starfi viðhafi „ófagleg vinnubrögð“, sinni starfinu ekki af heilum hug og reyni að komast upp með að gera sem minnst og leggja sem minnst af mörkum.

Jafnframt telja kennararnir sex að kennarar án sjálfsvirðingar endist ekki lengi í kennslu. Eins og Ragna segir: „Það sinnir enginn sínu starfi eða heldur áfram í þessu starfi sem ekki hefur sjálfsvirðingu.“

Afsakandi tal kennara

Kennararnir hafa orðið varir við að sumir kennarar tali á neikvæðum nótum um starf sitt. Þeir greina jafnframt frá því að þeir hafi heyrt kennara tala á afsakandi hátt um starf sitt með því að segja: „Ég er bara kennari.“ Þeir nefna ýmsar ástæður þessa; ein þeirra sé sú að þeir hafi ekki næga sjálfsvirðingu í starfi. Þeir „eru ekki í starfinu af lífi og sál og þykir það ekki nógu merkilegt,“ segir Sigurður.

Einnig ræða kennararnir þann möguleika að sumir kennarar viti ef til vill ekki hvernig þeir eigi að bregðast við neikvæðri umræðu um kennara og/eða ásökunum um að kennarar séu alltaf í fríi. Flestir fari í vörn og/eða „stökkvi upp á nef sér og rífist“ (Guðrún) vegna þess að „fólk veit alveg að það er að vinna vinnuna sína en það kann bara ekki að útskýra að það sé að gera það“ (Halldór). Birna telur að það séu „fáar stéttir sem þurfa að verja starf sitt eins mikið og gera eins mikla grein fyrir vinnuframlagi sínu og kennarar“ vegna þess að árangur starfsins sé ekki mjög sýnilegur í þjóðfélaginu.

Þá benda kennararnir á að það heyrst hærra og meira í þeim kennurum sem tala á neikvæðan hátt um starfið en þeim sem hafa eitthvað jákvætt að segja. Sigurður tekur fram að stór hluti kennara hafi vissulega sjálfsvirðingu en þeir haldi sig til hlés í umræðu um kennarastarfið: „Mér finnst langflestir kennarar bera virðingu fyrir starfinu, en [þeir] fáu sem tala niður til starfsins bera ekki virðingu fyrir því sjálfir og þeir hljóma oft svo hátt.“ Þeir sem hafi margt „jákvætt að segja“ láti ekki heyra nægilega í sér.

Í stuttu máli líta kennararnir sex svo á að þeir hafi til að bera sjálfsvirðingu í starfi sem birtist í því að þeim þyki starfið mikilvægt og þeir hafi markmið. Jafnframt komi sjálfsvirðing þeirra fram í sjálfsöryggi þeirra í starfi og samskiptum við nemendur þar sem gagnkvæm virðing er lykilatriði. Þá tengja kennararnir sjálfsvirðingu sína vellíðan og árangri í starfi sem leiði til starfsánægju þeirra.

Kennararnir leggja áherslu á að kennari án sjálfsvirðingar geti ekki sinnt starfi sínu sem skyldi þar sem slíkt hafi áhrif á nám og líðan nemenda. Þeir telja að flestir kennarar hafi góða sjálfsvirðingu en þeir kennarar sem hafi það ekki tali á neikvæðan og/eða afsakandi hátt um starfið; þetta sé fámennur en hávær hópur.

Virðing annarra fyrir kennarastarfinu

Kennararnir hafa ólíka reynslu af virðingu annarra fyrir kennarastarfinu eftir því hvaða samfélagshópur á í hlut, þ.e. hvort um er að ræða samfélagið sjálft, sveitarfélög, menntamálayfirvöld, foreldra eða nemendur. Í þessum efnisflokk, *Virðingu annarra fyrir kennarastarfinu*, voru undirflokkarnir tveir: *Virðing foreldra og nemenda* og *Virðing samfélagsins, sveitarfélaga og menntamálayfirvalda*. Í *Töflu 2* má sjá þau þemu sem birtust í máli kennaranna.

Virðing foreldra og nemenda

Tvö þemu komu fram um virðingu foreldra og nemenda fyrir kennarastarfinu: *Góð samskipti og gagnkvæm virðing* og *Áhrif foreldra á nemendur*.

Tafla 2 – Virðing annarra fyrir kennarastarfinu						
Þemu	Virðing foreldra og nemenda		Virðing samfélagsins, menntamálayfirvalda og sveitarfélaga			
	Góð samskipti og gagnkvæm virðing	Áhrif foreldra á nemendur	Launakjör	Kjarabaráttá	Þekkingarskortur	Áhersla á kostnað
Andri	X	X	X		X	X
Birna	X	X		X	X	X
Guðrún	X	X	X	X	X	X
Halldór	X	X	X	X	X	X
Ragna	X	X	X	X	X	X
Sigurður	X	X	X	X	X	X

Góð samskipti og gagnkvæm virðing

Kennurunum finnst þeir foreldrar og nemendur sem þeir eru í samskiptum við almennt bera virðingu fyrir kennarastarfinu. Það birtist í „góðum samskiptum og jákvæðni“ (Guðrún). Foreldrar sýni virðingu í verki með því að leita til kennarans sem fagmanns, „spyrja um ráð, treysta honum“ (Sigurður) og með því að vera „þakklátir og ánægðir með mann“, segir Guðrún.

Kennararnir tengja saman virðingu og vellíðan. Guðrún telur sem dæmi að virðing fyrir kennaranum „gerir það að verkum að nemendum og þeim sem eru í kringum [kennarann] líður vel og [þá] langar til þess að vinna vel ... því að það er virðing til staðar milli hans og nemenda“.

Virðing kemur einnig fram í því að nemendum „þykir mjög vænt um kennarann sinn“ (Ragna), þeim finnst þeir „geta leitað til manns“ (Guðrún, Halldór), eru tilbúnir „til að hlusta á [kennarann]“ (Andri, Ragna) og „sýna manni virðingu og kurteisi ... fara eftir fyrirmælum og gera það sem þeir eiga að gera“ (Ragna). Jafnframt „líta [þeir] upp til kennarans og treysta honum“ (Sigurður) og „eru þakklátir og glaðir“ (Halldór).

Áhrif foreldra á nemendur

Kennararnir telja virðingu foreldra fyrir kennarastarfinu birtast í virðingu nemenda fyrir starfinu. Birna hefur orðið: „Ég held að virðing nemenda [fyrir kennurum] endurspeglir virðingu heimilisins ... Ef foreldrar bera ekki virðingu fyrir starfi kennarans og það er kannski bara opinber skoðun á heimilinu þá kemur það alveg skýrt [fram] í hegðun barnsins“. Guðrún segir einnig að neikvætt umtal um skólann og um kennara heima „smitist beint yfir til barnanna“.

Virðing samfélagsins, menntamálayfirvalda og sveitarfélaga

Fjögur þemu komu fram um virðingu samfélagsins, menntamálayfirvalda og sveitarfélaga: *Launakjör, Kjarabaráttá, Þekkingarskortur og Áhersla á kostnað.*

Launakjör

Kennararnir álíta að laun kennara hafi mikil áhrif á þá virðingu sem þeir njóta í samfélaginu almennt. Þá birtist visst virðingarleysi yfirvalda „í launaumslaginu“ (Sigurður) miðað

„Til þess að aðrir virði mann verður maður að virða sig sjálfur“:
Sýn kennara á virðingu í starfi

við þá vinnu og menntun sem kennarar hafa: „Manni finnst náttúrulega afskaplega mikil lítilsvirðing gagnvart þessu starfi hvað fólk er boðið í laun“ (Ragna).

Kjarabaráttta

Kennararnir telja að fyrri kjarabaráttta kennara kunni að hafa haft neikvæð áhrif á viðhorf og virðingu annarra fyrir starfinu. Birna hefur orðið: „Þeir sem hafa verið í forsvari í umræðu [í kjarabarátttu] hafa oft ekki verið neitt sérstaklega málefnalegir og þá er hópurinn svolítið dæmdur út frá þessum forystusauð, hvort sem hann hefur svo rétt fyrir sér eða ekki“. Baráttan hafi verið sett upp á neikvæðan hátt með „vælutóni“ (Guðrún) sem hafi gefið neikvæða mynd af kennarastéttinni.

Um leið sýna kennararnir skilning á afstöðu fólks og nefna sérstaklega að almenningi finnst kjarabaráttan koma niður á sér og börnum sínum. Sigurður segir: „Þegar almenningur kemst ekki í vinnu og getur ekki sinnt því sem þarf að sinna“ skapast gremja, virðingin minnkar, viðhorf til kennara verður neikvæðara og „því lengur sem verkföll dragast á langinn, þeim mun neikvæðara verður umtalið um kennara“.

Bekkingarskortur

Kennararnir eru sammála um að yfirleitt sé þekking á umfangi kennarastarfsins takmörkuð innan sveitarfélaga, hjá menntamálayfirvöldum og í samfélaginu almennt. Fólk álíti „kennara vinna lítið á veturna og ekkert á sumrin“ (Ragna). Umfangsmiklar breytingar hafi orðið á kennarastarfinu og kröfum til kennara undanfarin ár og eigi almenningur erfitt með að kynna sér umfang starfsins; afurðir starfsins séu ekki nógu sýnilegar: „Fólk verður ekki vart við starfið sjálf; undirbúninginn, samskiptin og samvinnuna innan skólans og við heimilin og svo framvegis“ (Sigurður). Andri bendir á að sumir átti sig ekki á því að í skólanum læri börn ekki aðeins að lesa og reikna heldur „læri þau á lífið, mannleg samskipti og allt þetta“.

Birna telur að virðingarleysi samfélagsins í garð kennarastarfsins, sem kennarar verði stundum áskynja, sé vegna þess að „það veit ekki í hverju starfið felst“. Hún segir að þeir sem hafi góða þekkingu á umfangi starfsins beri virðingu fyrir kennurum sem birtist í því að þeir „líta á kennara sem sérfræðinga í sínu starfi“. Birna segir í þessu samhengi brýnt að kennarar fái þau skilaboð frá yfirvöldum og samfélaginu öllu að kennarastarfið krefjist tiltekinnar fagþekkingar og það „getur ekki hver sem er sinnt þessu“. Hún leggur ríka áherslu á að kennarar þurfi að vera „viðurkenndir sem sérfræðingar“.

Að undanskildum Halldóri telja kennararnir að sveitarfélögin hafi takmarkaða þekkingu á kennarastarfinu. Halldór álitur að hinn almenni sveitarstjórnarmaður hafi „miklu meiri þekkingu á stöðu grunnskólanna en hinn almenni kennari geri sér grein fyrir“ vegna þess hve skólamál eru mikið til umfjöllunar innan sveitarfélagsins, m.a. í ljósi kostnaðar við að reka skólana. Hann telur aftur á móti að sveitarfélögin og ríkið séu „ekki að spila saman“. Yfirvöld taki einhliða ákvarðanir um skólastarf sem byggist á reynslu í skólastarfi erlendis og haldi að það sem „virkar“ þar reynist einnig vel hér á landi. Hann áréttar: „Staðreyndin er sú að þú tekur ekkert leikreglur í skóla og setur þær upp á nákvæmlega sama hátt sitt í hvoru landinu eins og þú gerir með leikreglur í fótbolta.“

Hinir kennararnir eru sammála Halldóri um þekkingarleysi yfirvalda menntamála á umfangi starfsins og telja að þau séu „ekki með tengingu við raunveruleikann“ (Andri). Þeir benda á að gerðar séu óraunhæfar kröfur til kennara. Markmið og kröfur yfirvalda séu skýr en leiðirnar ekki og verkfærum jafnvel „kippt úr höndum kennara“ eins og Birna orðar það. Hún segir þurfa aðstöðu í dagsins önn til að geta framkvæmt hlutina.

Áhersla á kostnað

Kennararnir segja allir að þeim finnist áhersla menntamálayfirvalda og sveitarfélaga vera á „peninga“. Birna segir sem dæmi: „Þegar ég segi skóli þá sjá þeir fyrir sér krónur. Þeir sjá ekki ... hús fullt af börnum og fullt af kennurum og starfsfólki og foreldrum sem tilheyra þessu húsi; þeir sjá kostnaðinn.“

Kennurunum finnst niðurskurður í skólustarfi lýsa virðingarleysi fyrir starfinu. Skólakerfið sé „viðkvæmasti þátturinn [innan sveitarfélaga] fyrir niðurskurði“ (Sigurður). Þeir telja erfitt að koma eins vel til móts við ólíka nemendur og þeir vildu þar sem aðstaðan og fjármagn- ið séu ekki fyrir hendi. Guðrún tekur sérkennslu sem dæmi: „Það fylgir þeim [börnum í sérkennslu] ekki nærri því eins mikill peningur og þarf ef gera á vel við þau og veita þeim þá kennslu og þann aðbúnað sem þau eiga rétt á.“ Birna bendir á að niðurskurður hafi „gríðarleg áhrif á skólustarfið; miklu meiri áhrif en fólk geri sér grein fyrir ... það er ekki endalaust hægt að skera niður á þessu sviði og ætlast til þess að gæðin séu bara óbreytt og árangurinn líka“.

Í stuttu máli telja kennararnir að foreldrar og nemendur sem þeir eru í samskiptum við beri almennt virðingu fyrir kennarastarfinu sem komi fram í góðum samskiptum og gagnkvæmri virðingu. Sveitarfélögin, menntamálayfirvöld og samfélagið sýni aftur á móti kennarastarfinu ekki næga virðingu. Virðingarleysi birtist að þeirra mati helst í lögum launum kennara miðað við umfang starfsins og telja þeir að fólk hafi almennt takmarkaða þekkingu á umfangi kennarastarfsins. Einnig finnst þeim virðingarleysi birtast í niðurskurði í skólakerfinu sem komi niður á starfinu. Þá þykir þeim kjarabarátta kennara hafa haft neikvæð áhrif á viðhorf og virðingu fyrir stéttinni; hún hafi verið sett upp á neikvæðan hátt.

Að efla sjálfsvirðingu kennara og virðingu annarra fyrir kennarastarfinu

Í *Töflu 3* má sjá yfirlit yfir þau þemu sem birtust í máli kennaranna um það hvernig efla megi sjálfsvirðingu kennara og virðingu annarra fyrir kennarastarfinu. Þau eru fjögur talsins: *Efling sjálfsvirðingar kennara, Frumkvæði kennara í að skapa jákvæða og faglega umræðu um kennarastarfið, Jákvæðni og starfsánægja kennara og Hærri laun.*

Tafla 3 – Að efla sjálfsvirðingu kennara og virðingu annarra fyrir kennarastarfinu				
Þemu	Efling sjálfsvirðingar kennara	Frumkvæði kennara í að skapa jákvæða og faglega umræðu um kennarastarfið	Jákvæðni og starfsánægja kennara	Hærri laun
Andri	X	X	X	X
Birna	X	X		
Guðrún	X	X	X	
Halldór	X	X	X	X
Ragna	X	X		X
Sigurður	X	X	X	

Efling sjálfsvirðingar kennara

Aukin sjálfsvirðing kennara er að mati kennaranna sex vís leið til að auka virðingu samfélagsins fyrir kennurum. Eins og Andri bendir á: „Til þess að aðrir virði mann verður maður að virða sig sjálfur. Þetta byrjar allt á því.“ Fleiri dæmi má finna um hugsun þeirra á þessum nótum: „Við getum aukið virðinguna en til að gera það verðum við að byrja hjá

„Til þess að aðrir virði mann verður maður að virða sig sjálfur“:
Sýn kennara á virðingu í starfi

okkur sjálfum“ (Halldór); „Ef við berum virðingu fyrir okkur sjálfum, því meiri árangri náum við jafnvel í samfélaginu líka“ (Guðrún).

Frumkvæði kennara í að skapa jákvæða og faglega umræðu um kennarastarfið

Kennararnir eru sammála um að þörf sé á að efla þekkingu annarra á dagsdaglegu umfangi kennarastarfsins. Þeir telja að virðing samfélagsins fyrir kennurum gæti orðið meiri ef starfið væri sýnilegra og fólk fengi tækifæri til að „kynnast því hvernig þetta er í alvör- unni“ (Andri). Sem dæmi segir Sigurður að þetta þurfi að gera bæði á „óþreifanlegan hátt, eins og með einhverjum sýningum, opnum húsum, foreldrasamkomum og á óáþreifan- legan hátt“. Hann leggur áherslu á að kennarar þurfi að: „tala jákvætt um starfið og segja frá því í hverju það felst“.

Öllum kennurunum finnst umræða um kennara í fjölmiðlum og víðar oft neikvæð og telja að það hljóti að hafa áhrif á viðhorf og virðingu almennings fyrir kennarastarfinu sem og sjálfsvirðingu kennara. Birna telur að markvisst upplýsingaflæði milli heimilis og skóla gæti aukið jákvæða umræðu um kennara vegna þess að „ef við erum dugleg að láta fólk vita hvað við erum að gera, þá verður það kannski til þess að fólk taki þátt í umræðunni á þeim grundvelli ... er ánæggt og hefur eitthvað gott að segja“. Kennararnir eru jafnframt sammála um að kennarar þurfi almennt að vera kröftugri í að sýna hver öðrum virðingu og efla sjálfir jákvæða og faglega umræðu um kennarastarfið, bæði í fjölmiðlum og í almennri umræðu: „Vera jákvæð og tala jákvætt um starfið“ (Guðrún). Til þess þurfi fólk að taka höndum saman „ekki síst kennarar sjálfir; þetta gerist ekkert á einni nóttu“ (Andri). Kennarar tali vissulega vel um starfið, en þeir geri það einungis „innan kennarasamfélags- ins“ og „einu fréttirnar sem hafa komið um kennara á jákvæðan hátt eru í blaði sem kenn- arar gefa út sjálfir og lesa bara sjálfir“ (Ragna). Jafnframt telja kennararnir að kennarar þurfi að yfirstíga þá vörn sem margir þeirra fara í og mikilvægt sé að kjarabarátta kennara sé sett fram „með stolti“ (Guðrún).

Jákvæðni og starfsánægja kennara

Kennararnir álíta að aukin starfsánægja kennara sé grundvöllur þess að efla sjálfsvirðingu kennara í starfi og virðingu fyrir kennarastarfinu almennt. Sigurður telur að sinni kennarinn starfi sínu vel og líði vel í starfi „smiti það út frá sér“, bæði í kennarahópinn og út í sam- félagið. Andri álitur mikilvægast að hver og einn kennari geri sitt besta í sínu starfi, beri höfuðið hátt og sé jákvæður:

Ef allir ætla að hengja haus þá gerum við ekki neitt og þá lagast sjálfsvirðingin ekki neitt. Jákvæðnin, hún fer ansi langt með okkur. Þannig að það þarf náttúrulega bara að hugsa vel um sjálfan sig og starfið.

Guðrún tekur undir þetta og bætir við:

Við getum gert það hvert og eitt úti í samfélaginu þar sem við erum; sýna það að við erum ánægð með okkur sjálf og bara sátt og sæl með þetta starf sem við höfum.

Hærri laun

Kennararnir telja að hærri laun séu fljótlegasta og einfaldasta leiðin til að efla sjálfsvirð- ingu kennara og virðingu annarra fyrir kennarastarfinu. Ástæðan er sú að við búum í „þjóðfélagi þar sem allt snýst um peninga“ (Ragna) og „virðingarstigið fer einfaldlega eftir launatölu“ (Halldór). Kennararnir yrðu þá „stoltari af starfi sínu“ (Ragna). Andri telur að þótt hærri laun gætu hugsanlega aukið sjálfsvirðingu kennara og virðingu annarra fyrir starfinu þá sé það „engin töfralausn“ til að efla sjálfsvirðingu kennara:

Það eru ekkert alltaf launin sem skipta öllu máli og það er ekki það sem hefur endilega áhrif á sjálfsvirðingu ... Þú getur verið með hálf milljón í einhverri skrifstofuvinnu og samt verið hundfúll og með enga sjálfsvirðingu í starfinu.

Í stuttu máli telja kennararnir ýmsar leiðir færar til að efla sjálfsvirðingu kennara og virðingu annarra fyrir kennarastarfinu. Í fyrsta lagi telja þeir að aukin sjálfsvirðing kennara sé vís leið til að efla virðingu annarra fyrir kennurum. Í öðru lagi leggja þeir áherslu á frumkvæði kennara í að skapa jákvæða og faglega umræðu um kennarastarfið innan og utan fjölmiðla. Í þriðja lagi álíta þeir að jákvæðni og starfsánægja séu grundvallaratriði í því að efla sjálfsvirðingu kennara í starfi og virðingu fyrir kennarastarfinu almennt. Loks telja þeir, í ljósi þess hve peningamiðað samfélagið sé, að fljótlegasta og auðveldasta leiðin til að efla sjálfsvirðingu kennara og virðingu fyrir starfinu sé að hækka laun kennara.

Umræður

Viðfangsefni rannsóknarinnar var að kanna sýn kennaranna á sjálfsvirðingu kennara, virðingu fyrir kennarastarfinu og hvað megi gera til að efla sjálfsvirðingu kennara og virðingu annarra fyrir því starfi. Hér verður rætt um meginniðurstöður rannsóknarinnar.

Sjálfsvirðing

Kennurunum sex finnst brýnt að kennarar búi yfir sjálfsvirðingu. Þeir telja sig hafa sjálfsvirðingu í starfi sínu og segja hana endurspeglast í því að þeim finnist starf sitt mikilvægt og þeir viti að hverju þeir stefna. Þeir geri kröfur til sjálfra sín, vilji gera vel, hafa áhrif og ná árangri. Sjálfsvirðing þeirra birtist einnig í framkomu við nemendur og tengja þeir gildin virðingu, umhyggju og traust samskiptum sínum við nemendur. Þá tengja þeir sjálfsöryggi sitt í kennslu sjálfsvirðingu sinni og því að þeir séu sáttir og ánægðir í starfi, sem þeir telja mikilvægt fyrir árangur í starfi sínu. Eins og sjá má ræða kennararnir ýmis atriði sem falla undir skilgreiningu fræðimanna á sjálfsvirðingu (sjá fræðilegt baksvið, sbr. Kristján Kristjánsson, 2010, Roland og Foxx, 2003; Sigrún Aðalbjarnardóttir, 2002, 2007).

Kennararnir eru sammála um að kennarinn gegni lykilhlutverki hvað snertir líðan nemenda og námsárangur. Í ljósi þeirra áhrifa sem kennarinn getur haft á nemendur og framtíð þeirra álíta þeir að það skipti sköpum að kennarinn sinni starfi sínu af alúð. Í þessu samhengi eru þeir á einu máli um mikilvægi sjálfsvirðingar kennara í starfi. Þeir tengja sjálfsvirðingu kennara bæði beint og óbeint við fagmennsku þeirra. Það birtist í áherslu þeirra á að góðir kennarar búi yfir sjálfsvirðingu; þeim finnist starfið mikilvægt, hafi metnað, vilji leggja sitt af mörkum til þjóðfélagsins og séu stoltir og sjálfsöruddir í starfi. Kennarar geti ekki sinnt starfi sínu sem skyldi ef þá skortir sjálfsvirðingu og komi það niður á líðan og námi nemenda.

Kennararnir sex telja kennara almennt hafa sjálfsvirðingu. Þeir álíta þó að tiltekinn hópur kennara hafi ekki næga sjálfsvirðingu í starfi. Þeir kennarar tali á neikvæðum nótum eða á afsakandi hátt um kennarastarfið. Kennurunum þykir þetta miður og er greinilega mikið niðri fyrir þegar þeir ræða þetta mál. Annað skólafólk hefur einnig orðið vart við tilhneigingu kennara til að afsaka störf sín (t.d. Hafsteinn Karlsson, 2007; Ingólfur Ásgeir Jóhannesson, 1999; Sigrún Aðalbjarnardóttir, 2002). Áhugavert væri að kanna nánar hvort algengt sé að kennarar tali niður til starfs síns og hvaða ástæður gætu legið þar að baki.

Fyrri rannsóknir hafa fyrst og fremst snúið að faglegri sjálfsmynd kennara en ekki beint að sjálfsvirðingu sem þætti í sjálfsmynd þeirra. Sú mikla áhersla sem kemur fram í máli kennaranna sex á mikilvægi sjálfsvirðingar fyrir faglegt starf kennara kemur því ekki eins greinilega fram í rannsóknnum á faglegri sjálfsmynd kennara og hér. Nokkrar áherslur í máli þeirra, eins og þær að kennarar sem búa yfir sjálfsvirðingu endist lengur í starfi, hafi áhuga á því, finni til ábyrgðar gagnvart því og séu ánægðir í starfi, ríma aftur á móti við

niðurstöður rannsókna á faglegri sjálfsmynd kennara (t.d. Day, 2004; Gaziel, 1995; Kelchtermans, 1997).

Virðing annarra fyrir kennarastarfinu

Kennurunum liggur mikið á hjarta þegar þeir ræða um virðingu fólks fyrir kennarastarfinu. Þeir eru sammála um að flestir foreldrar og nemendur sem þeir eiga í samskiptum við beri virðingu fyrir starfinu. Það birtist m.a. í góðum samskiptum heimila og skóla, jákvæðni og gagnkvæmri virðingu þessara aðila. Einnig komi það fram í vellíðan og vinnugleði nemenda; þeir leiti til kennarans og treysti honum. Ef nemandi ber ekki virðingu fyrir kennurum endurspeglir það yfirleitt virðingarleysi foreldra fyrir starfi þeirra. Ýmsir hafa bent á mikilvægi þess að kennarastarfið njóti virðingar og taka Finnland gjarnan sem dæmi. Þar sé borin virðing fyrir starfi kennara og það endurspeglar m.a. í góðum námsárangri nemenda (t.d. Björkqvist, 2005; Malaty, 2006; OECD, 2011; Simola, 2005).

Almennt finnst kennurunum fjölmiðlar, samfélagið yfirleitt, sveitarfélagið og menntamála-yfirvöld ekki bera næga virðingu fyrir kennarastarfinu. Kennarar séu ekki metnir að verðleikum miðað við þær kröfur sem gerðar eru til þeirra. Þetta þykir þeim birtast skýrt í launakjörum kennara. Rödd þeirra er í samræmi við niðurstöður spurningakannana um þetta efni (t.d. Kane og Mallon, 2006; Ragnar F. Ólafsson og Júlíus K. Björnsson, 2009; Sameiginleg könnun Sambands íslenskra sveitarfélaga og Félags grunnskólakennara, 2012).

Umhugsunarvert er að flestir kennaranna álíta að kjarabarátta kennara hafi unnið gegn þeim og vegið að virðingu kennarastéttarinnar. Áherslan í baráttunni hafi verið með neikvæðum formerkjum og það hafi haft neikvæð áhrif á viðhorf til kennara. Þeir benda á að almenningi finnst verkföll kennara bitna á sér og börnum sínum. Í kjölfarið hafi skapast gremja í garð kennara og kjarabaráttu þeirra. Alvarlegt er ef kjarabarátta kennara hefur haft neikvæð áhrif á sjálfsvirðingu kennara og virðingu og viðhorf til kennarastéttarinnar. Mikilvægt hlýtur að vera að rýna nánar í það hvernig staðið hefur verið að þessum málum og huga að því hvað gera megi betur til þess að efla virðingu stéttarinnar.

Líkt og kennarar í rannsókn þeirra Kane og Mallon (2006) telja kennararnir sex að þekkingarleysi á umfangi kennarastarfsins sé ein meginástæða þess hve lítil virðing er borin fyrir kennarastarfinu meðal almennings, sveitarfélaga og yfirvalda. Almenningsur telji að kennarar séu alltaf í fríi og vinni lítið og yfirvöld og sveitarfélög átti sig ekki á umfangi verkefna kennarans og í hverju starfið raunverulega felst. Þá segja kennararnir að kennarar viti að þeir séu að vinna vinnuna sína en eigi oft erfitt með að útskýra það. Í þessu samhengi vaknar sú spurning af hverju kennurum finnst erfitt að útskýra starf sitt og mikilvægi þess. Gæti ein ástæðan verið sú að leggja þurfi meiri áherslu á faglega umræðu kennara um starf sitt og skapa til þess aðstæður? Gæti þurft að undirbúa kennaraefni enn betur undir faglega umræðu um kennarastarfið? Niðurstöður rannsóknarinnar benda til þess að styrkja þurfi kennara í þessu efni.

Þar sem sýn kennara og yfirvalda á skólastarf er ólík finnst kennurunum þeir ekki geta sinnt tilteknum nemendum sem skyldi. Oft séu gerðar óraunhæfar kröfur til þeirra og það leiði af sér neikvæða umræðu í samfélaginu. Orð þeirra minna á rannsóknir Kelchtermans (1996, 2007) sem benda til þess að kennurum finnst þeir vera berskjaldaðir fyrir gagnrýni á störf sín sem þeir telja byggða á óraunhæfum kröfum til þeirra. Þeir Bullough og Gitlin (2001) benda í þessu samhengi á spennu sem kennarar finna fyrir milli þeirra krafna sem gerðar eru til þeirra og þeirrar virðingar sem þeim finnst borin fyrir starfi þeirra.

Þá telja kennararnir að skólar og kennarar fái ekki nægilegan fjárhagslegan stuðning til að fylgja eftir þeirri hugmyndafræði sem þeim sé skylt að vinna eftir og þeim markmiðum

sem sett eru. Svipaðar niðurstöður koma fram hjá Esteve (2000). Þeim finnst áhersla menntamálayfirvalda og sveitarfélaga vera á fjármál en síður á gæði innra starfs skólans.

Sú niðurstaða að kennurunum finnist flestir foreldrar og nemendur þeirra bera virðingu fyrir kennarastarfinu, en að sömu sögu sé ekki hægt að segja um virðingu samfélagsins almennt, fjölmiðla, sveitarfélagsins og yfirvalda menntamála, samræmist niðurstöðum athugunar SÍS og FG á ímynd kennarastarfsins (*Sameiginleg könnun Sambands íslenskra sveitarfélaga og Félags grunnskólakennara*, 2012). Þessi munur á virðingu fyrir kennarastarfinu getur stafað af því að foreldrar og nemendur eru þátttakendur í daglegri starfsemi skólans og átta sig e.t.v. betur á því í hverju starfið er fólgið. Nokkur mótsögn felst þó í þessum niðurstöðum sem er athyglisverð. Stór hluti samfélagsins og yfirvalda skólamála eru foreldrar og nemendur sem eru í beinum samskiptum við skólana. Spurning er hvort sá skortur sem kennararnir telja að sé á faglegri og jákvæðri umræðu í fjölmiðlum og samfélaginu liti umræðuna svo sterkum neikvæðum tónum að hin jákvæða reynsla foreldra og nemenda gleymist eða týnist. Einnig má velja því fyrir sér hvort eigið óöryggi kennara valdi því að þeir geri hugsanlega heldur mikið úr virðingarleysi samfélagsins fyrir starfi þeirra, eins og Kane og Mallon (2006) benda á í athugun sinni.

Í heildina má segja að tónninn hjá kennurunum sé sá að skortur á virðingu fyrir kennurum og starfi þeirra birtist í því að kennarar séu ekki viðurkenndir sem skyldi sem fagstétt með tiltekna sérfræðipækkingu (sjá t.d. Ingólf Ásgeir Jóhannesson, 1999).

Að efla sjálfsvirðingu kennara og virðingu annarra fyrir kennarastarfinu

Kennararnir álíta að brýnt sé að finna leiðir til að efla sjálfsvirðingu kennara og telja að aukin sjálfsvirðing þeirra sé vís leið til að auka virðingu annarra fyrir kennurum og starfi þeirra. Þetta rímar við hugmyndir um að manneskja sem hefur sjálfsvirðingu laði fram virðingu annarra fyrir sér (Roland og Foxx, 2003).

Kennararnir hafa ýmsar hugmyndir um það hvernig megi efla virðingu fyrir kennarastarfinu. Í fyrsta lagi telja þeir þörf á að efla þekkingu á kennarastarfinu með faglegri og jákvæðri umræðu um starfið. Þeir eru sammála um að kennarar þurfi sjálfir að taka það meira að sér en þeir hafa gert til þessa. Þeir þurfi að segja frá starfi sínu og ræða um það á víðum vettvangi. Meðal annars þurfi að auka þekkingu og skilning á dagsdaglegu umfangi kennarastarfsins og gera skólastarfið sýnilegt. Þeir nefna aukið samstarf heimila og skóla sem dæmi. Meðal fræðafólks á því sviði er Epstein (2001) sem lagt hefur áherslu á nauðsyn þess að virkja foreldra enn frekar og opna skólastarfið enn betur. Hann telur að samstarf heimilis og skóla bæti skólastarfið; það styrki kennara, nemendur og fjölskyldur þeirra. Fram kemur að margir kennarar ræði á faglegan og jákvæðan hátt um starfið en þeir geri það að mestu leyti einungis innan kennarastéttarinnar. Eins hafi fagleg umfjöllun um kennarastarfið að mestu birst í blöðum sem hafa kennara sem markhóp en ekki í fjölmiðlum sem ná til almennings.

Í þessu samhengi má benda á að þegar styrkja skal og efla uppeldis- og menntunarsýn eða starfskenningar bæði kennaraefna og kennara í starfi leggja fjölmargir fræðimenn ríka áherslu á mikilvægi þess að hvetja þá til að ígrunda sýn sína á menntun og hlutverk sitt sem kennara. Þetta á bæði við um erlenda fræðimenn (t.d. Day, 2004; Fullan og Hargreaves, 1992; Schulman, 1987; Timoštšuk og Ugaste, 2010) og íslenska (t.d. Hafdís Guðjónsdóttir, 2004; Hafdís Ingvarsdóttir 2004; Hafþór Guðjónsson, 2007; Sigrún Aðalbjarnardóttir, 2007). Slík ígrundun gæti styrkt sjálfsvirðingu þeirra og faglega sjálfsmýnd.

Í öðru lagi benda kennararnir á að efla þurfi jákvæðni, vinnugleði og starfsánægju kennara í ljósi þess að jákvætt viðhorf og starfsánægja kennara tengist sjálfsvirðingu þeirra og

„Til þess að aðrir virði mann verður maður að virða sig sjálfur“:
Sýn kennara á virðingu í starfi

virðingu annarra fyrir starfinu. Í þriðja lagi telja þeir þörf á að setja kjarabaráttu kennara fram á jákvæðan hátt með því að hvetja til faglegrar umræðu um kennarastarfið og auka þannig skilning á mikilvægi þess. Og í fjórða lagi telja þeir að hærrí laun komi til með að efla bæði virðingu fyrir kennarastarfinu og sjálfsvirðingu kennara. Tillögur þeirra eru athyglisverðar og væri áhugavert að leita eftir hugmyndum kennara í stærri hópi um leiðir til að efla sjálfsvirðingu kennara og virðingu fyrir kennarastarfinu. Slíkar athuganir vantar.

Takmarkanir rannsóknarinnar felast einkum í því að einungis var rætt við sex grunnskólakennara. Þar sem þeir tóku sjálfviljugir þátt í rannsókninni á þessu efni má gera ráð fyrir að þeir búi yfir sjálfsvirðingu í starfi, kennarastarfið sé þeim mikilvægt, þeir séu nokkuð sjálföruggir og hafi áhuga á að finna leiðir til að efla kennarastarfið og virðingu þess. Það er því fyrst og fremst rödd slíkra kennara sem hér heyrir.

Styrkleikar rannsóknarinnar eru ýmsir. Einn þeirra er sá að athygli á alþjóðavettvangi hefur fram til þessa lítt beinst að virðingu í kennarastarfi. Aðallega hefur virðing annarra fyrir kennarastarfinu verið skoðuð og þá með spurningalistum. Annar styrkleiki er að leitað er eftir sýn kennaranna með viðtölum sem gefa kost á að kalla fram dýpri skilning kennaranna á virðingu þeirra í starfi en fært er með spurningalistum. Í þessari rannsókn fæst nokkuð heildstæð mynd af sýn kennaranna sex á virðingu í kennarastarfi: eigin sjálfsvirðingu, sjálfsvirðingu kennara almennt, viðhorf annarra til kennarastarfsins og hugsanlegar leiðir til að efla sjálfsvirðingu kennara og virðingu annarra fyrir starfi þeirra. Með því að leggja áherslu á alla þessa þætti fæst dýpri skilningur á virðingu fyrir kennarastarfinu. Rannsóknin ætti því að vera þarft framlag á þessu sviði, bæði hérlendis sem erlendis.

Fylgt úr hlaði

Niðurstöður rannsóknarinnar fela í sér margs konar hvatningu kennara til skólafólks, valdhafa og annarra samfélagsþegna til að huga að sjálfsvirðingu kennara, virðingu annarra fyrir kennarastarfinu og leiðum til að efla virðingu fyrir þessu mikilvæga starfi. Þær ættu því að vera þarft innlegg í umræðu um kennarastarfið og skólastarf almennt.

Áríðandi er að minna á að kennarinn gegnir ríku hlutverki við að móta íslenska samtíð og framtíð. Óhætt er að taka undir það með kennurunum að sjálfsvirðing kennara í starfi birtist í markmiðum hans og því hvernig hann sinnir hlutverki sínu. Þegar heill einstaklinga og samfélagsins er höfð í huga skiptir það kennara, skólastarf og samfélagið í heild sinni miklu máli að borgarar landsins beri virðingu fyrir kennarastarfinu.

Við tökum undir með kennurunum sem hvetja kennara og aðra til þess að efla og taka þátt í faglegri umræðu um kennarastarfið og efla jákvætt viðhorf til starfsins: í menntun kennaraefna, í símenntun kennara, innan skólasamfélagsins, meðal valdhafa, í fjölmiðlum og almennri umræðu í samfélaginu. Niðurstöðurnar benda til mikilvægis þess að kennarar efli og styrki markvisst sjálfsvirðingu sína í starfi og veiti hver öðrum stuðning við það. Þær minna á hve brýnt er að kennarastarfið sé sýnilegt, að almenningur fái vitneskju um það sem á sér stað í skólanum og hvert umfang starfsins raunverulega er. Aukinn skilningur á kennarastarfinu gæti aukið virðingu fyrir því.

Mikilvægt er að rannsaka enn frekar sjálfsvirðingu kennara á mismunandi skólastigum og virðingu fyrir kennarastarfinu; fáar rannsóknir er að finna á þessu sviði á alþjóðlegum vettvangi. Við vonumst til þess að niðurstöður okkar hvetji kennara til að efla eigin sjálfsvirðingu og virðingu annarra fyrir kennarastarfinu og tökum undir skilaboðin sem felast í orðum kennaranna til kennara:

Berum virðingu fyrir starfi okkar og tölum um það á jákvæðan og faglegan hátt við aðra. Dáumst að samkennurum okkar og okkur sjálfum. Verum stolt af því að vera kennarar.

Þakkir

Kennararnir sem þátt tóku í rannsókninni fá sérstakar þakkir fyrir framlag sitt til rannsóknarinnar. Einnig þökkum við Aldísi Aðalbjarnardóttur, Dóru Soffíu Þorláksdóttur og Hafdísi Ingvarsdóttur fyrir gagnlegan yfirllestur.

Heimildir

- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W.H. Freeman.
- Beijaard, D., Verloop, N. og Vermunt, J. D. (2000). Teachers' perceptions of professional identity: An exploratory study from a personal knowledge perspective. *Teaching and Teacher Education*, 16, 749–764.
- Bjorkqvist, O. (2005). Mathematics education in Finland: What makes it work? Í A. Rogerson (ritstjóri), *Proceedings of the international conference of the mathematics education into the 21st century project on "Reform, revolution and paradigm shifts in mathematics education"* (bls. 45–48). Johor Bahru: Universiti Teknologi Malaysia.
- Bullough, R. V. Jr. og Gitlin, A. (2001). *Becoming a student of teaching: Knowledge production and practice*. (2. útgáfa). New York: Routledge.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions* (2. útgáfa). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Darling-Hammond, L. og Sykes, G. (ritstj.) (1999). *Teaching as the learning profession: Handbook of policy and practice*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Day, C. (2004). *A passion for teaching*. London: Routledge Falmer.
- Day, C., Kington, A., Stobart, G. og Sammons, P. (2006). The personal and professional selves of teachers: Stable and unstable identities. *British Educational Research Journal*, 3(31), 601–616.
- Epstein, J. L. (2001). *School, family, and community partnerships: Preparing educators and improving schools*. Boulder: Westview Press.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. London: Faber and Faber.
- Esteve, J. M. (2000). The transformation of the teachers' role at the end of the twentieth century: New challenges for the future. *Educational Review*, 52(2), 197–207.
- Flores, M. A. og Day, C. (2006). Contexts which shape and reshape new teachers' identities: A multi-perspective study. *Teaching and Teacher Education*, 22(2), 219–232.
- Fullan, M. (2001). *The new meaning of educational change* (3. útgáfa). New York: Teachers College, Columbia University.
- Fullan, M. og Hargreaves, A. (ritstjórar). (1992). *Teacher development and educational change*. London: Falmer Press.
- Gaziel, H. H. (1995). Sabbatical leave, job burnout and turnover intentions among teachers. *International Journal of Lifelong Education*, 14(4), 331–338.
- Goehring, J., Hill, V. og Malbasic, I. (2008). *Voice of the people 2007*. Budapest: Aquincum.

„Til þess að aðrir virði mann verður maður að virða sig sjálfur“:
Sýn kennara á virðingu í starfi

- Guðný Guðbjörnsdóttir. (1994). Sjálfsmyndir og kynferði. Í Ragnhildur Richter og Þórunn Sigurðardóttir (ritstjórar), *Fléttur: Rit Rannsóknastofu í kvennafræðum* (bls.135–202). Reykjavík: Rannsóknastofa í kvennafræðum, Háskólaútgáfan.
- Hafdís Guðjónsdóttir. (2004). Kennarar ígrunda og rannsaka sitt starf. *Tímarit um menntarannsóknir*, 1, 27–38.
- Hafdís Ingvarsdóttir. (2004). Mótun starfskenninga íslenskra framhaldsskólakennara. *Tímarit um menntarannsóknir*, 1, 39–48.
- Hafsteinn Karlsson. (2007, 11. ágúst). Góðir íslenskir kennarar. *Mbl.is*. Sótt af <http://www.mbl.is/greinasafn/grein/1159425/>
- Hafþór Guðjónsson. (2007). Að kenna í ljósi fræða og rannsókna. *Tímarit um menntarannsóknir*, 4, 29–46.
- Hargreaves, A. (1998). *Changing teachers, changing time: Teachers' work and culture in the postmodern age* (2. útgáfa). London: Cassell.
- Harter, S. (2012). *The construction of the self: Developmental and sociocultural foundations* (2. útgáfa). New York: The Guilford Press.
- Ingólfur Ásgeir Jóhannesson. (1999). Sérhæfð þekking kennara, *Uppeldi og menntun*, 8, 57–75.
- Kane, R. G. og Mallon, M. (2006). *Perceptions of teachers and teaching*. Wellington: Ministry of Education.
- Kelchtermans, G. (1996). Teacher vulnerability: Understanding its moral and political roots, *Cambridge Journal of Education*, 26(3), 307–324.
- Kelchtermans, G. (2007). Professional commitment beyond contract: Teachers' self-understanding, vulnerability and reflection. Í J. Butcher og L. McDonald (ritstjórar), *Making a difference: Challenges for teachers, teaching, and teacher education* (bls. 35–53). Rotterdam: Sense.
- Kristján Kristjánsson. (2010). *The self and its emotions*. New York: Cambridge University Press.
- Kvale, S. og Brinkmann, S. (2009). *Interviews: Learning the craft of qualitative research interviewing*. London: SAGE.
- Lasky, S. (2005). A sociocultural approach to understanding teacher identity, agency and professional vulnerability in a context of secondary school reform. *Teaching and Teacher Education*, 21, 899–916.
- MacLure, M. (1993) Arguing for your self: Identity as an organising principle in teachers' jobs and lives. *British Educational Research Journal*, 19(4), 311–322.
- Malaty, G. (2006). What are the reasons behind the success of Finland in PISA? *Gazette des Mathématiciens*, 108, 59–66.
- Nias, J. (1996). Thinking about feeling: The emotions in teaching. *Cambridge Journal of Education*, 26(3), 293–306.
- OECD. (2011). *Lessons from PISA for the United States, strong performers and successful reformers in education*. Sótt af <http://dx.doi.org/10.1787/9789264096660-en>

Ragnar F. Ólafsson og Júlíus K. Björnsson. (2009). *TALIS: Staða og viðhorf kennara og skólastjórnenda. Teaching and Learning International Study. Alþjóðleg samanburðarannsókn unnin í samvinnu við OECD fyrir menntamálaráðuneytið*. Reykjavík: Námsmatsstofnun.

Roland, C. E. og Foxx, R. M. (2003). Self-respect: A neglected concept. *Philosophical Psychology*, 16(2), 247–288.

Rosenberg, M. (1979). *Conceiving the self*. New York: Basic Books.

Sameiginleg könnun Sambands íslenskra sveitarfélaga og Félags grunnskólakennara. (2012). Reykjavík: Samband íslenskra sveitafélaga.

Sigrún Aðalbjarnardóttir. (2002). Í eilífri leit: Virðing og fagmennska kennara. *Netla – Vef tímarit um uppeldi og menntun*. Sótt af <http://netla.khi.is/greinar/2002/005/03/index.htm>

Sigrún Aðalbjarnardóttir. (2007). *Virðing og umhyggja: Ákall 21. aldarinnar*. Reykjavík: Heimskringla, háskólaforlag Máls og menningar.

Timoštšuk, I. og Ugaste, A. (2010). Student teachers' professional identity. *Teaching and teacher education*, 26(8), 1563–1570.

Þorsteinn Helgason (ritstjóri). (2001). *Mælistika á norræna skóla: Viðhorf til skólans árið 2000*. Kaupmannahöfn: Norræna ráðherranefndin.

Um höfunda

Sigrún Erla Ólafsdóttir (sigerl@kopavogur.is) er grunnskólakennari við Álfhólsskóla í Kópavogi. Hún lauk M.A.-prófi í uppeldis- og menntunarfræðum með áherslu á áhættuhegðun, forvarnir og lífssýn frá Menntavísindasviði Háskóla Íslands í október 2012. Árið 2010 lauk hún kennara-prófi frá sama sviði Háskóla Íslands. Rannsóknaráhugi hennar beinist að virðingu fyrir kennarastarfi.

Sigrún Aðalbjarnardóttir (sa@hi.is) er prófessor við Menntavísindasvið Háskóla Íslands. Hún lauk doktorsprófi frá Harvard-háskóla árið 1988. Helstu rannsóknarsvið hennar eru menntunarsýn kennara og skólastjórnenda, skólaþróun; uppeldisaðferðir foreldra, borgaravitund ungs fólks, félagsþroski og samskiptahæfni barna og ungmenna og áhættuhegðun og seigla ungs fólks. Hún var á árum áður grunnskólakennari og vann að námsefnis- og námskrágerð í samfélagsfræði hjá skólarannsóknadeild menntamálaráðuneytisins (sjá <http://www.uni.hi.is/sa>).

Efnisorð

sjálfsvirðing kennara – virðing fyrir kennarastarfi – að efla virðingu fyrir kennarastarfi

About the authors

Sigrún Erla Ólafsdóttir (sigerl@kopavogur.is) is an elementary-school teacher at Álfhólsskóli in Kópavogur. She completed her M.A.-degree in Education with an emphasis on Risk, Resiliency and Prevention in October 2012 from the University of Iceland, School of Education. In 2010 she completed a B.Ed.-degree with a Teacher Diploma from the same school. Her research interest is respect for the teacher profession.

„Til þess að aðrir virði mann verður maður að virða sig sjálfur“:
Sýn kennara á virðingu í starfi

Sigrún Adalbjarnardóttir (sa@hi.is) is a professor at the University of Iceland, School of Education. She completed a doctoral degree from Harvard University in 1988. Her research projects include teachers' and principals' professional development; school development; parenting styles; youth's social and interpersonal awareness; youth's civic engagement; and a longitudinal study on risk, relationships and the resilience of young people (see <http://www.uni.hi.is/sa>).

Key words

respect for the teacher profession – self-respect – teachers

Sigrún Erla Ólafsdóttir og Sigrún Aðalbjarnardóttir. (2013).

„Til þess að aðrir virði mann verður maður að virða sig sjálfur“: Sýn grunnskólakennara á virðingu í starfi.

Netla – Vef tímarit um uppeldi og menntun. Menntavísindasvið Háskóla Íslands.

Sótt af <http://netla.hi.is/greinar/2013/rvn/005.pdf>